

Åtgärder för en väl fungerande IT-arbetsmiljö

Sacos policy

Innehåll

Forskning och kunskap.....	4
Digital arbetsmiljö/IT-arbetsmiljö	4
Akademikernas datoranvändning.....	4
Fackliga erfarenheter av IT och arbetsmiljö.....	4
Risker och arbetsmiljöproblem relaterade till IT-användning i arbetslivet	5
Fysiska arbetsmiljöfaktorer.....	5
Organisatoriska och sociala arbetsmiljöfaktorer	5
Kognitiva arbetsmiljöfaktorer	6
Ökad administration	8
En fungerande IT-arbetsmiljö	9
Strategiska beslut.....	9
Användarmedverkan.....	9
Delaktighet och inflytande.....	10
Utbildning och introduktion.....	10
IT-arbetsmiljö i föreskrifter.....	11
Använd det systematiska arbetsmiljöarbetet.....	12
Saco vill.....	13
Källor	14

Åtgärder för en väl fungerande IT-arbetsmiljö

Sacos policy

Karin Fristedt

© Karin Fristedt och Saco 2018

ISBN: 978-91-88019-33-2

www.saco.se

Inledning

Digital arbetsmiljö eller IT-arbetsmiljö – vad är det? Man kan säga att alla de förhållanden i arbetet där man interagerar med eller styrs av IT-lösningar är vår IT-arbetsmiljö.

Digitaliseringen har påverkat utvecklingen och förhållandena i våra liv och arbetsliv. Olika former av informations- och kommunikationsteknik har gjort att verksamheter och arbetsuppgifter har ändrats samt att kraven på kompetens och arbetsorganisation har behövt förändras i grunden. Digitalisering har blivit en fråga som stora utredningar och kommissioner fått i uppdrag att jobba med. Hur kommer framtidens arbetsmarknad se ut och hur kan digitaliseringen förändra den?

Mitt i denna utveckling arbetar vi också här och nu. Vi måste se till att den nya tekniken blir bra verktyg för de anställda, så att det underlättar och inte försvårar våra uppgifter och arbeten. Vi måste vara med och påverka så att vår arbetsmiljö blir bra. Allt fler akademiker utför alltmer av sina arbetsuppgifter med hjälp av digitala verktyg. Väl fungerande system som är anpassade efter arbetsuppgifterna och människorna är målbilden. Tyvärr ser det inte alltid ut så och faktorer i den digitala arbetsmiljön kan bidra till risker och ibland besvär. Det blir därför allt viktigare att få mer kunskap om området och förebygga denna typ av arbetsmiljöproblem. Det är dags för akademikerna att i högre grad uppmärksamma den digitala arbetsmiljön som den stora och viktiga frågan den är.

Det här dokumentet sammanställer kortfattat kunskap på området som kan vara intressant för exempelvis skyddsombud, chefer, arbetsmiljöintresserade och dem som letar inspiration till varför och var man kan börja arbeta med IT som en arbetsmiljöfråga. Avslutningsvis pekar den på några centrala åtgärder för en väl fungerande IT-arbetsmiljö.

Vi måste se till att den nya tekniken blir bra verktyg för de anställda, så att det underlättar och inte försvårar våra uppgifter och arbeten.

Forskning och kunskap

Digital arbetsmiljö/ IT-arbetsmiljö

Allt fler är till stor del beroende av digitala verktyg och att de fungerar och underlättar arbetet på det sätt som var tänkt. Många akademiker har ett IT-intensivt arbete där olika digitala hjälpmedel är viktiga och centrala arbetsverktyg.

Begreppet digital arbetsmiljö är inte helt tydligt. I Arbetsmiljöverkets kunskapssammanställning, "Digital arbetsmiljö", ges begreppet följande definition: "Den arbetsmiljö, med dess problem och möjligheter av såväl fysisk, psykosocial som kognitiv art, som blir resultatet av att arbetets stödsystem och verktyg digitaliseras" (Arbetsmiljöverket, 2015).

I andra sammanhang har man valt att använda begreppet IT-arbetsmiljö, exempelvis i Prevents material "Inför rätt IT", och syftar då på alla de förhållanden i arbetet där man interagerar med eller styrs av IT-lösningar (Prevent, 2017).

Akademikernas datoranvändning

I rapporten Akademikers arbetsmiljö som bygger på Arbetsmiljöverkets arbetsmiljöundersökning 2013 presenteras information om hur akademikerna arbetar. 95 procent av akademikerna använder persondator i sitt arbete. Andelen som använder dator minst halva arbetstiden är 69 procent för

akademiker och 35 procent för övriga. 27 procent av akademikerna uppger att de använder datorn nästan hela tiden. 38 procent av akademikerna arbetar mer än 2 timmar i sträck vid sin persondator en vanlig arbetsdag (Fristedt, 2016).

Arbetsmiljöverkets arbetsmiljöundersökning 2015 ställer även frågor om annan digital teknik. 77 procent av de svarande uppger att man har användarvänliga datorprogram i stor eller ganska stor utsträckning. 54 procent av de svarande uppger att de använder surfplatta och/eller smarttelefon i arbetet. Av dem som har en eftergymnasial utbildning är andelen 60 procent (Arbetsmiljöverket, 2015).

För många akademiker är alltså just de digitala verktygen centrala i arbetet, mer än för andra utbildningsgrupper. IT och arbetsmiljö är viktiga frågor för oss.

Fackliga erfarenheter av IT och arbetsmiljö

DIK är ett av få Saco-förbund som undersökt medlemmarnas digitala arbetsmiljö. I en rapport från 2017 beskriver DIK hur medlemmarna upplever sin digitala arbetsmiljö och i vilken grad man har inflytande över den.

70 procent av de svarande i undersökningen uppger att de använder digitala hjälpmedel och digitala arbetsverktyg 80 procent eller mer av sin arbetstid. De flesta upplever att de digitala verk-

tygen ökar kvaliteten på arbetet, och vissa uppger att deras arbete skulle varit svårt att utföra utan dessa hjälpmedel. Samtidigt framkommer att arbetsuppgifter förändrats genom digitaliseringen och man uppger ökade krav på administration (DIK, 2017).

Undersökningen har också ställt frågor om de anställdas inflytande över IT-frågor. På frågan "Upplever du att du ges möjlighet till inflytande vid införande av nya digitala hjälpmedel och digitala arbetsverktyg?" svarade endast 38 procent ja. Av dem som upplever att de haft möjlighet till inflytande är en större andel nöjda med sin digitala arbetsmiljö.

Undersökningen visar även att implementeringen av nya digitala arbetsverktyg och uppföljningen av hur dessa fungerar har stora möjligheter att förbättras. Endast 28 procent tycker att lanseringen av nya digitala verktyg och hjälpmedel sker utifrån tydliga och välförankrade idéer och 69 procent uppger att det inte sker någon kontinuerlig uppföljning av hur digitala arbetsverktyg och hjälpmedel fungerar för användaren i arbetet (DIK, 2017).

I en Novusundersökning från 2017 ställdes, på uppdrag av Saco, frågan: "Involveras användarna på din arbetsplats innan din arbetsgivare ska utveckla er IT-miljö?". Av dem som arbetar och har en universitets/högskoleutbildning uppger 46 procent att användarna på deras arbetsplats inte involveras när deras arbetsgivare ska utveckla IT-miljön (Novus/Saco, 2017).

Flera andra fackförbund har undersökt sina medlemmars IT-arbetsmiljö. Unionen har släppt ett flertal rapporter sedan 2008 om tjänstemännens IT-miljö, varav den senaste kom 2017, "Tjänstemännens IT-miljö 2017".

Av dem som arbetar och har en universitets/högskoleutbildning uppger 46 procent att användarna på deras arbetsplats inte involveras när deras arbetsgivare ska utveckla IT-miljön.

UsersAward har både genomfört och bidragit till ett flertal av fackförbundens rapporter om IT-miljö, bland annat "Vård-IT-rapporten 2010" som genomfördes i samverkan med Kommunal, Vision (dåvarande SKTF), Sveriges Läkarförbund och Vårdförbundet. I denna undersökning var alltså läkarna en av de deltagande yrkesgrupperna. Vision har dessutom genomfört en undersökning som ledde till rapporten "IT i välfärdens tjänst 2014".

De flesta av dessa rapporter visar, med vissa variationer, på liknande resultat. Användarna är positiva till de digitala arbetsverktygen och de allra flesta anser att IT-systemen underlättar arbetet. Återkommande är också att många av användarna upplever att de inte har inflytande samt att användarmedverkan inte fungerar vid införande av IT-system och digitala arbetsverktyg. Man anser inte heller att vidareutvecklingen av verktygen, hur systemen följs upp och anpassas till nya krav och behov fungerar väl (Unionen, 2017, UsersAward, 2010).

Risker och arbetsmiljöproblem relaterade till IT-användning i arbetslivet

Forskning kring problem med IT-användning i arbetslivet har förekommit länge. IT-system och digitala arbetsverktyg påverkar oss på olika sätt. Alla de förhållanden i arbetet där man interagerar med eller styrs av IT-lösningar är vår IT-arbetsmiljö. Risker och problem kan uppstå kopplade till den fysiska arbetsmiljön, den organisatoriska och sociala arbetsmiljön samt även påverka det man kallar den kognitiva arbetsmiljön.

Fysiska arbetsmiljöfaktorer

En del risker är kopplade till den fysiska arbetsmiljön. En viktig arbetsmiljöfaktor som kan relateras till IT är bundenhet. Bundenhet till de digitala arbetsverktygen kan leda till mycket stillasittande under dagen, utan avbrott. Vi vet att akademiker arbetar mycket sittande, mer än hälften uppger att de arbetar sittande tre fjärdedelar av tiden eller mer (Fristedt, 2016).

Riskerna här är vanligtvis belastningsbesvär med smärta i rygg, nacke och axlar, men även besvär med ögon, händer och armar m.m. (Sandblad, 2013). Alla delar av den fysiska arbetsmiljön som man vistas i är betydelsefulla, såsom möbler, skärmar, ventilation, belysning, buller och arbetsställningar.

Organisatoriska och sociala arbetsmiljöfaktorer

Organisatoriska och sociala arbetsmiljöproblem relaterade till IT-användning går ofta att kategorisera som att vi upplever att kraven som ställs på oss överstiger det vi kan klara, enligt den klassiska krav-, kontroll- och stödmodellen (Karasek-Theorell, 1990).

Det finns många situationer kopplade till IT-användning som kan skapa obalans mellan krav och resurser/kontroll och skapa stress.

Exempel på sådana är det omfattande informationsinflödet, störningar i form av teknikstrul och avbrott i system, att man upplever sig alltför styrd av systemet man arbetar i, upplevelsen av ökade krav i och med att ett nytt IT-system eller IT-stöd införs o.s.v. (Arbetsmiljöverket, 2015).

Införande av nya digitala arbetsverktyg och nya system innebär inte bara ny teknik. Det kan vara en fråga om förändring av organisation och roller, nästan alltid nya arbetsprocesser eller nya och kanske mer omfattande eller komplicerade arbetsuppgifter för individen vilket därmed blir en fråga om kompetens. Det innebär en förändring av delar av verksamheten och av arbetsmiljön.

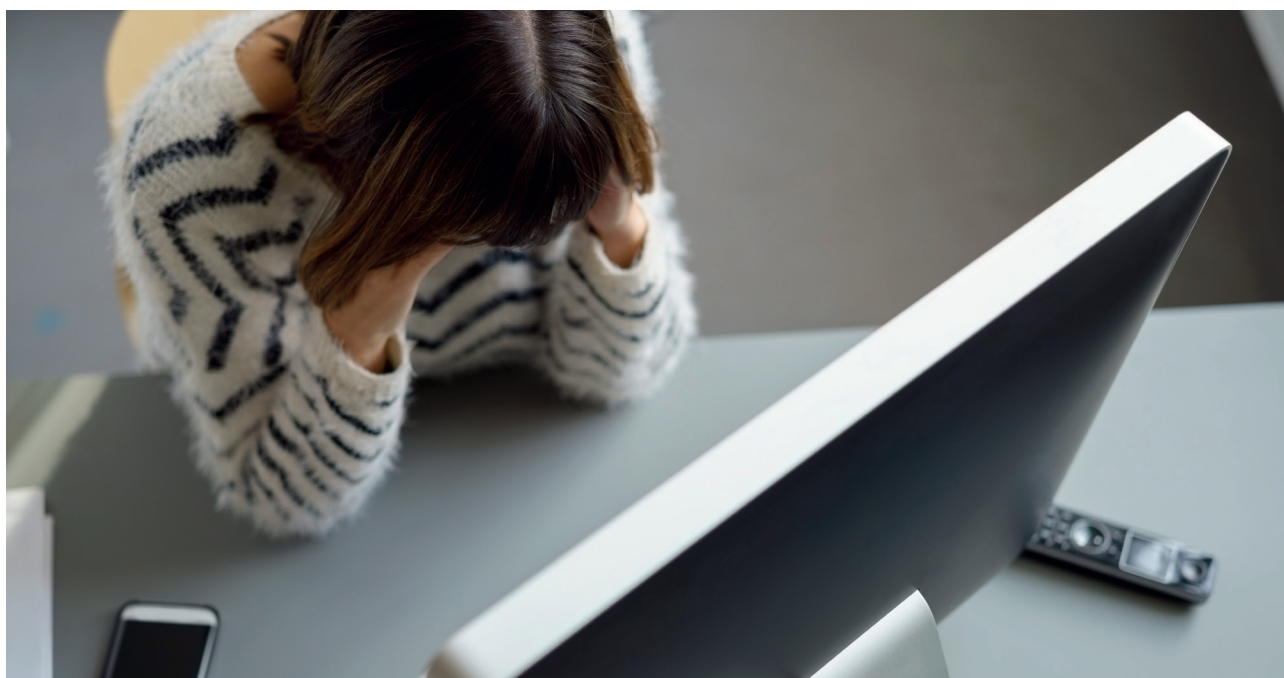
Sandblad (2013) drar slutsatsen att eftersom införandet av nya eller förändrade IT-verktyg ofta upplevs som att kraven ökar, är hög egenkontroll och gott socialt stöd önskvärt:

En mycket angelägen fråga rör därför hur vi ska kunna se till att en ökad datorisering och införandet av nya IT-stöd kan kombineras med ökad egenkontroll och ökat socialt stöd. De förändringsprocesser man arbetar enligt, det sätt som man ställer kraven på, hur beställningar av IT-stöd utformas, hur utvecklingsarbetet bedrivs samt hur de nya IT-stöden införs i verksamheterna måste utgå från att kontroll och stöd i arbetet ska vara höga. (Sandblad, 2013, s. 7)

Kognitiva arbetsmiljöfaktorer

Kopplat till digitalt arbete pratar man ofta om kognitiv arbetsmiljö. Kognition/kognitiv psykologi behandlar de grundläggande psykologiska funktionerna som bland annat uppmärksamhet, perception, minne, inläring, beslutsfattande och problemlösning. I digitalt, datorstött arbete kan det förekomma olika hinder eller störningar som påverkar dessa kognitiva funktioner på ett negativt sätt. Faktorer som belastar eller stör på detta sätt är kognitiva arbetsmiljöproblem.

Man kan också beskriva det som att något i arbetssituationen hindrar individen från att använda sina kunskaper och färdigheter på ett effektivt sätt. Ett dåligt utformat IT-verktyg kan innebära just ett sådant hinder. När datorstödens egenskaper inte är anpassade till människors kognitiva förmågor och till de krav som finns i arbetet uppstår arbetsmiljöproblem (Arbetsmiljöverket, 2015).

→ **Exempel på kognitiva arbetsmiljöproblem kan vara:**

- Styrning – att man upplever sig styrd av systemet man arbetar i och att man i för liten utsträckning kan göra val/kontrollera eller påverka systemet
- Att alltför mycket kognitiv kapacitet går till att hantera datorstödet i stället för till det egentliga arbetet
- Beroende på hur information presenteras/görs tillgänglig i systemet kan t.ex. bristande överblick leda till problem med beslutsfattande, hög belastning på arbetsminnet och svårigheter att se helheter.
- För de som dagligen arbetar i många olika IT-system kan det innebära problem om systemen exempelvis bygger på olika logik eller inte är kompatibla/integrerade. Problemen beror inte alltid på något enskilt system utan på friktioner mellan flera system.

Alla dessa exempel innebär en ökad kognitiv belastning med möjliga reaktioner som stress, irritation, trötthet och upplevelse av låg egenkontroll (Sandblad m.fl., 2018).

Ökad administration

Kopplat till digitaliseringen av arbetslivet och samhället, datoranvändning, IT och arbetsmiljö pågår också en diskussion om den ökade administrationen i arbetslivet och i samhället. Detta är en utveckling som flera av Sacos förbund har påtalat, t.ex. Lärarnas Riksförbund och Sveriges läkarförbund. I Lärarnas Riksförbunds arbetsmiljöundersökning 2015 framkommer att hög administrativ belastning är det som flest lärare anger som det största arbetsmiljöproblemet. Lärarnas Riksförbund föreslår att vissa av dessa administrativa arbetsuppgifter skulle kunna föras över på andra yrkesgrupper i skolan så att lärarna i högre grad kan fokusera på undervisning (Lärarnas Riksförbund/Skolvärlden, 2015).

Även läkare är en av de yrkesgrupper där det förs diskussioner om huruvida den tid man lägger ner på administration är rimlig. Myndigheten för vårdanalys presenterade 2013 en rapport, "Ur led är tiden", som handlar om användning av läkares tid och kompetens. Rapporten föreslår utvecklingsområden för att effektivisera läkares arbete. Ett av områdena handlar om att tydligare prioritera mellan administrativa krav, ett annat om att utveckla arbetsfördelningen av bland annat administrativa uppgifter mellan olika yrkesgrupper.

Att förbättra IT-stöden, är ett annat förslag. IT-systemen upplevs ofta inte underlätta arbetet eller vara anpassade till användaren. Läkare uppfattas också arbeta i många inkompatibla IT-system. I rapporten problematiserar man alltså både kraven på administration och verktygen som används till detta (Myndigheten för vårdanalys, 2013).

I boken "Administrationsamhället" (Forsell, Ivarsson Westerberg, 2014) resonerar författarna om administration, hur man mäter den och om förekomsten av den har förändrats och eventuellt ökat. De gör en djupdykning i offentlig sektor med särskilt fokus på skola, sjukvård och polis. Slutsatsen är att administrationen har ökat i samhället och i arbetslivet och att IT-utvecklingen har hjälpt till att påverka denna förändring.

Dessa forskare menar att IT har påverkat det administrativa arbetet på följande sätt:

1. IT omfördelar det administrativa arbetet (det administrativa arbetet flyttar ut till varje anställd)
2. IT gör att tempot blir högre i det administrativa arbetet (informationsmängden ökar)
3. IT ökar kapaciteten för administration (allt fler möjligheter att inkludera funktioner i datasystemen).

En fungerande IT-arbetsmiljö

Strategiska beslut

Att införa eller utveckla ett IT-system kan vara ett stort beslut och det är angeläget att sätta tydliga mål för vad man vill uppnå med förändringen. IT-systemet ska göra nytta för verksamheten. Kanske ska förändringen spara tid eller pengar, göra arbetet enklare för användarna, effektivisera verksamheten eller höja kvaliteten.

Det behövs en bra kartläggning av verksamhetens behov och funktionssätt som sedan kan bli underlag för en kravspecifikation. Genom att sätta tydliga mål med vad man vill uppnå blir det också tydligt om det är just ett nytt tekniskt system som behövs och inte något annat, som förändringar i arbetets organisering eller en kompletterande utbildning för personalen.

Arbetsgivaren, som har arbetsmiljöansvaret, behöver alltså ta hänsyn till arbetsmiljön i alla delar av processen, även vid kravställande, beställning och upphandling av IT-system. Mycket av den framtida IT-arbetsmiljön påverkas redan där (Sandblad m.fl., 2018).

Användarmedverkan

Det är viktigt att lyfta fram behoven av användbarhet i verksamheten när man beslutar att beställa eller utveckla ett IT-system. (Walldius, Thorén, 2014). Det räcker inte att sätta mål i verksamheten som

ska uppnås. Man behöver också klargöra till vilken uppgift IT-systemet ska användas, vilka mål som uppfylls genom användning och vilka som är användarna.

ISO 9241-11:1998 definierar användbarhet som "den grad i vilken användare i ett givet sammanhang kan bruka en produkt för att uppnå specifika mål på ett ändamålsenligt, effektivt och för användaren tillfredsställande sätt" (SIS, 1998). För att uppnå användbarhet behöver det finnas en aktiv användarmedverkan kontinuerligt i processen. Det är också viktigt att i detta sammanhang tänka på tillgänglighet och universell design (Sandblad m.fl., 2018).

Det finns många argument för att arbeta mer med att få användbara IT-system och en god IT-arbetsmiljö. Ett av de mest grundläggande är naturligtvis att få en bra, effektiv verksamhet. I DIK:s rapport uppger 83 procent av de svarande att digitaliseringen ökar kvaliteten på arbetet, genom exempelvis effektivare arbetssätt och bättre service. De svarande uppger också att digitaliseringen har inneburit nya arbetsuppgifter, bland annat kopplat till administration.

Den tid man investerar i användarmedverkan vid utveckling och förbättring av olika IT-system är viktig, inte bara för att det underlättar för användaren att få ett väl fungerande system och att kunna använda det fullt ut. Det kan också spara framtida kostnader i form av arbetsbortfall på grund av teknikstrul eller revidering av ett icke fungerande program.

DIK-medlemmarna uppger att de i snitt lägger cirka 19 minuter per dag på teknikstrul (DIK, 2017).

Unionen har gjort liknande mätningar och i sin senaste undersökning uppger de svarande ett genomsnitt av 0,47 timmar per dag (ca 28 min) av IT-strul (Unionen, 2017).

Man behöver ta höjd för den tidsåtgång som går åt för användar-medverkan då det är en god investering. Frågan om en fungerande IT-arbetsmiljö är såtillvida inte bara en arbetsmiljöfråga utan i lika hög grad en verksamhetsfråga:

Det finns ett tydligt och väldokumenterat samband mellan användbara, väl utformade IT-lösningar och lönsamhet. God arbetsmiljö är en investering som lönar sig genom att arbetsprocesserna blir effektivare, medarbetarna presterar bättre och acceptansen för de genomförda förändringarna blir högre – vilket bidrar till en känsla av delaktighet, trygghet och till ett hållbart arbete. (Prevent 2017, Inför rätt IT – Bra arbetsmiljö lönar sig)

Det handlar om att ge de anställda bra förutsättningar att utföra sitt arbete. Användbara system och en bra IT-arbetsmiljö är viktiga sådana förutsättningar för ett bra och hållbart arbete.

Delaktighet och inflytande

Delaktighet och inflytande är centralt för upplevelsen av en god arbetsmiljö. Det är också reglerat i arbetsmiljölagen att arbetsgivaren ska samverka med arbetstagarerna och skyddsombudet. Samverkan är en förutsättning för att arbetsmiljöarbetet ska bli effektivt.

De anställda ska ha möjlighet att påverka sin arbetssituation och medverka i förändringar på arbetsplatsen. Det är viktigt att användarna får inflytande i den förändringsprocess som exempelvis utveckling av ett nytt IT-system innebär. Det är väsentligt att ta tillvara användarnas kunskaper och att användbarhet och god arbetsmiljö beaktas under hela processen.

I DIK:s undersökning av medlemmarnas digitala arbetsmiljö svarade de som angett att de fått möjlighet till inflytande vid införandet av ny IT också i högre grad att de är nöjda med sin digitala arbetsmiljö. De upplever i högre grad att de digitala

hjälpmedlen och arbetsverktygen är lättnavigerade och tidseffektiva. I Visions undersökning ansåg de som haft inflytande att IT-systemen exempelvis minskat stress och strul i arbetet (DIK, 2017, Vision 2014).

Detta framkommer i flera olika undersökningar, att möjligheten att vara delaktiga och påverka sin IT och arbetsmiljö påverkar upplevelsen av förändringar och att arbetsplatser där de anställda får vara delaktiga och kan påverka sin arbetssituation har färre klagomål och mindre behov av support. Dessutom blir inläringstiden kortare. Delaktighet är alltså i hög grad lönsamt (Prevent, 2017).

Det innebär nästan alltid ökad arbetsbelastning att införa ett nytt IT-system, i alla fall tillfälligt. Förändringen innebär ofta en förändring av roller eller arbetssätt eller någon sorts organisationsförändring. I denna situation är det viktigt att användarna upplever att de har inflytande över utformning av system och över arbetsrutiner kopplat till det. Man behöver känna tillit till systemen.

Utbildning och introduktion

Med tanke på att akademiker använder digitala hjälpmedel och arbetsverktyg i stor utsträckning är det naturligtvis viktigt att de också ges tillräckligt med kunskap och utbildning i hur dessa ska användas på bästa sätt. DIK har i sin undersökning frågat om medlemmarna fått utbildning och introduktion i de digitala hjälpmedlen och arbetsverktygen. 42 procent svarade ja på den frågan och 41 procent svarade ja, men inte tillräckligt. 15 procent uppger att de inte fått någon introduktion och utbildning. Inte heller uppföljning verkar vara vanligt förekommande. 69 procent svarar att det inte görs kontinuerlig uppföljning från arbetsgivaren av hur verktygen fungerar i arbetet.

Det är viktigt att de anställda får utbildning och stöd för att kunna använda sina IT-system och arbetsverktyg på ett bra och effektivt sätt. Risken är att det som är menat att underlätta arbetet inte kan användas fullt ut på grund av brister i instruktioner och utbildning. Även i andra undersökningar (Vision, 2014, Unionen, 2017) svarar 24–38 procent av tjänstemännen att de saknar den utbildning som de tycker att de behöver för att använda IT-systemen på ett effektivt sätt.

Det är tydligt att akademiker i större omfattning behöver få ta del av kompetensutveckling för att kunna använda sina IT-system effektivt. Det kan vara vid introduktion av ett nytt system men också vidareutbildning för att fördjupa eller repetera. Det är bra om utbildningen ger kunskap om hur man i praktiken ska utföra sina arbetsuppgifter (eventuellt nya sådana) med hjälp av det nya systemet. Denna tidsåtgång behöver planeras in så att akademiker-na får den kunskap och det stöd de behöver för att kunna använda IT-systemen på ett effektivt sätt.

IT-arbetsmiljö i föreskrifter

Precis som alla andra delar av arbetsmiljön ska IT-arbetsmiljön finnas med i det systematiska arbetsmiljöarbetet. Ofta inkluderas inte IT som en viktig parameter i vår arbetsmiljö. Men det är viktigt att komma ihåg att arbetsmiljöreglerna också omfattar IT-systemen.

Till att börja med framgår det i Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete, AFS 2001:1, 3 § att: "Det systematiska arbetsmiljöarbetet skall ingå som en naturlig del i den dagliga verksamheten. Det skall omfatta alla fysiska, psykologiska och sociala förhållanden som har betydelse för arbetsmiljön."

I allmänna råden kopplat till 3 § framgår att: "Arbetsmiljöfrågor behöver på samma sätt som produktion, ekonomi och kvalitet hanteras i verksamheten och inte som ett eget system för sig. Många verksamhetsbeslut berör arbetsförhållandena. Följderna för arbetsmiljön behöver därför bedömas och beaktas innan besluten fattas." Ett systematiskt arbetsmiljöarbete ska ingå som en

naturlig del i den övriga verksamheten.

I det systematiska arbetsmiljöarbetet ingår också att göra riskbedömningar regelbundet och särskilt inför förändringar i verksamheten. I 8 § står det att: "Arbetsgivaren skall regelbundet undersöka arbetsförhållandena och bedöma riskerna för att någon kan komma att drabbas av ohälsa eller olycksfall i arbetet". Särskilt att tänka på är att: "När ändringar i verksamheten planeras, skall arbetsgivaren bedöma om ändringarna medför risker för ohälsa eller olycksfall som kan behöva åtgärdas." Som tidigare nämnts innebär införande av nya digitala arbetsverktyg och nya system inte bara ny teknik. Det kan ofta vara en fråga om förändring av organisation och roller eller nya arbetsprocesser.

De IT-lösningar man väljer ska vara väl anpassade till människan och arbetsuppgifterna. I föreskriften Arbete vid bildskärm, AFS 1998:05, framkommer bland annat i 10 § att: "Programvara och system skall vara lämpligt utformade med hänsyn till arbetsuppgiftens krav och användarens förutsättningar och behov. Programvara skall vara lätt att använda och vid behov kunna anpassas till användarens kunskaps- eller erfarenhetsnivå."

Grunden i arbetsmiljöarbetet är samverkan, mellan arbetsgivare och arbetstagare och deras representanter i arbetsmiljöfrågor –skyddsombudet. Det behövs mer kunskap, både hos chefer och skyddsombud, om de olika möjligheter och utmaningar digitala verktyg kan innebära ur ett arbetsmiljöperspektiv. I dessa frågor är det viktigt att olika kunskap och kompetenser samverkar för att nå goda resultat, bland annat genom användarmedverkan.

Använd det systematiska arbetsmiljöarbetet

Frågan om IT-arbetsmiljö behöver bli en självklar del av det systematiska arbetsmiljöarbetet. Skyddsombudet har en viktig roll i att lyfta dessa frågor.

De olika partsgemensamma organ som finns på arbetsmiljöområdet har tagit fram olika material, verktyg och checklistor för att visa hur man kan jobba med att uppnå fungerande IT och en bra IT-arbetsmiljö.

Sunt arbetsliv har en checklista för digital arbetsmiljö.

https://arbetsmiljoutbildning.suntarbetsliv.se/wp-content/uploads/sites/2/2016/02/Modul2_Skydds rond_Digital-arbetsmiljo-1.pdf

Prevent har skapat ett omfattande material, "Inför rätt IT", som innehåller hjälp i form av bland annat tips och checklistor. Här finns information om såväl tidiga delar av processen som förstudier och kravställning vid upphandling som senare delar med införande och utvärdering. <https://www.prevent.se/infor-ratt-it/>.

Partsrådet har arbetat med frågan om Användarcentrerad IT-utveckling i den statliga sektorn och publicerat skriften "Användbar IT".

https://partsradet.se/wp-content/uploads/2018/04/anvandbar_it.compressed-1.pdf

Flera av Sacos medlemsförbund har också aktualiserat IT som en viktig arbetsmiljöfråga och har konkreta förslag i form av checklistor och skyddsronder.

Sveriges läkarförbund har tagit fram ett verktyg för att förbättra den lokala IT-miljön – IT-rond. Det är ett sätt att systematiskt gå igenom en IT-miljö. Det rör allt från praktiska problem till utbildning, haverirutiner etc. Inför rondens utses de personer – med mandat, intresse och kompetens – som ska delta. Läs mer på <http://www.slf.se/upload/Lakarforbundet/Trycksaker/PDFer/it-rond.pdf>

Lärarnas Riksförbund har tagit fram ett verktyg för att kunna göra en IT-skydds rond: en checklista för skolans digitala arbetsmiljö. Läs mer på

<https://www.lr.se/lonerlagaravtal/arbetsmiljo/vadararbetsmiljo/fysiskaarbetsmiljon/itskydds rond.4.6e4b761315dd629527a4ac11.html>

Frågan om IT-arbetsmiljö behöver bli en självklar del av det systematiska arbetsmiljöarbetet. Skyddsombudet har en viktig roll i att lyfta dessa frågor.

Saco vill

Många IT-användare är positiva till de digitala arbetsverktygen och de allra flesta anser att IT-systemen underlättar deras arbete. Men det finns mycket kvar att jobba med beträffande IT-arbetsmiljön. IT-system och digitala arbetsverktyg är centrala för många akademiker men ändå ser vi alltför sällan val av IT-system, teknikproblem eller bristande användbarhet som en arbetsmiljöfråga.

Det finns idag mycket kunskap om hur bra IT-lösningar kan utvecklas. Vi har också insikt om olika arbetsmiljöproblem relaterade till IT-användning i arbetslivet och hur dessa både kan förebyggas och hanteras när de väl uppstår.

➔ Därför anser Saco att:

- ➔ Vi behöver arbeta för att IT-arbetsmiljön ska bli en självklar del av det systematiska arbetsmiljöarbetet. Arbetsgivaren har ansvar för arbetsmiljön, även IT-arbetsmiljön. Grunden i arbetsmiljöarbetet är samverkan, mellan arbetsgivare och arbetstagare och deras representanter i arbetsmiljöfrågor – skyddsombudet.
- ➔ Ta fasta på arbetsmiljöreglerna! IT-systemen ska vara lämpligt utformade efter användarnas behov och arbetsuppgifternas krav. Personalinflytande och delaktighet när det gäller vår IT-arbetsmiljö är viktigt.
- ➔ Om förändringarna i IT-systemen är mer omfattande, tänk på att "när ändringar i verksamheten planeras, skall arbetsgivaren bedöma om ändringarna medför risker för ohälsa eller olycksfall som kan behöva åtgärdas" (AFS 2001:1). En riskbedömning ska därmed göras.
- ➔ Skyddsombudet har en viktig roll i att lyfta dessa frågor. Det finns många bra material att använda sig av i form av checklistor och skyddsronder.
- ➔ Det behövs mer kunskap hos ledning, chefer och skyddsombud om de olika möjligheter och utmaningar digitala arbetsverktyg kan innebära ur ett arbetsmiljöperspektiv.
- ➔ En bra beställarprocess för IT-system har stor betydelse. Det är viktigt att användbarhet och tillgänglighet lyfts in tidigt. Användarmedverkan behöver finnas med kontinuerligt under hela processen med beställning, upphandling och utveckling av IT-system och digitala arbetsverktyg.
- ➔ Medarbetare behöver kompetensutveckling vid införandet av nya IT-system. Även fortsatt utbildning och instruktioner måste ske kontinuerligt, exempelvis vid uppdateringar. Detta underlättar både ett effektivt användande av arbetsverktygen och ger en större tillfredsställelse för användaren.
- ➔ Uppföljning och utvärdering av IT-system ska genomföras kontinuerligt utifrån verksamhetens och användarnas behov.

Källor

Allvin, M., Mellner, C., Movitz, F. & Aronsson, G. (2012) Den utbredda flexibiliteten: Ett försök att beräkna förekomsten av lågreglerade arbetsvillkor. Arbetsmarknad och Arbetsliv, 18(1), 9–24. Karlstads universitet.

Arbetsmiljöverket. (2015) Digital arbetsmiljö, Rapport 2015:17. Stockholm: Arbetsmiljöverket.

Arbetsmiljöverket. (2016) Arbetsmiljön 2015, Arbetsmiljöstatistik Rapport 2016:2 Stockholm: Arbetsmiljöverket.

Arbetsmiljöverket. (2001) AFS 2001:1 Systematiskt arbetsmiljöarbete. Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbetet och allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna

Arbetsmiljöverket. (1998) AFS 1998:5 Arbete vid bildskärm. Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om arbete vid bildskärm samt allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna

DIK. (2017) Digital arbetsmiljö – en rapport från DIK. Stockholm: DIK

Forsell, A., Ivarsson Westerberg, A. (2014) Administrationssamhället. Lund: Studentlitteratur AB

Fristedt, K. (2016) Akademikers arbetsmiljö. Stockholm: Saco.

Karasek, R. & Theorell, T. (1990) Healthy work: Stress, Productivity, and the Reconstruction of Working Life. New York: Basic Books.

Lärarnas Riksförbund/Skolvärlden. (2015) Betydelsefullt och roligt men alldeles för tungt.

Myndigheten för vårdanalys. (2013) Ur led är tiden. Fyra utvecklingsområden för en mer effektiv användning av läkares tid och kompetens. Stockholm

Novus/Saco. (2017) Om involvering av medarbetare vid utveckling av IT-miljö. Stockholm: Saco

Prevent. (2017) Inför rätt IT. www.prevent.se/infor-ratt-it/

Sandblad, B. (2013) Checklista för god arbetsmiljö vid datorstött arbete. Uppsala universitet

Sandblad, B., Gulliksen, J., Lantz, A., Walldius, Å., Åborg, C. (2018) Digitaliseringen och arbetsmiljön. Lund: Studentlitteratur AB

SIS, Swedish Standards Institute. (1998) Ergonomiska krav på kontorsarbete med bildskärmar (VDTs) – Del 11: Riktlinjer för användbarhet (ISO 9241-11:1998)

Unionen. (2017) Tjänstemännens IT-miljö 2017. Stockholm: Unionen

UsersAward. (2010) Vård-IT-rapporten 2010 – Enkätundersökningar, flödesstudier och uppföljning av Vård-IT-kartan 2004. Stockholm: UsersAward

Walldius, Å. & Thorén, C. (2014) Att beställa användbara it-system. Hur användarbehoven kan synliggöras i beställningen. Stockholm

Vision. (2014) IT i välfärdens tjänst, Stockholm: Vision

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 23 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Totalt är 700 000 akademiker medlemmar. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

